

Wat ga ik vandaag leren?

Het waarom en hoe van doelen stellen met leerlingen

Wat maakt het uit of leerlingen betrokken zijn bij het stellen van doelen en hoe geef je die doelen als leraar een plek in je dagelijkse (reken)lessen? In dit artikel gaat Dolf Janson in op de rol die doelen kunnen hebben voor het leren van de leerlingen.

Voor wie stellen we doelen

Wat voor de een vanzelfsprekend is, blijkt voor anderen iets nieuws of onwennigs. Doelen stellen is daar een voorbeeld van. De interessante vraag is nu: wie heeft er behoefte aan doelen? Op het eerste gezicht lijkt het misschien logisch dat jij als leraar dat bent. Jij moet immers de lessen plannen, voorbereiden en uitvoeren. Daarbij zou je willen dat je genoeg hebt aan de methode. Toch is dat slechts een stukje van het verhaal. Ten diepste gaat het om degenen die iets moeten leren. Leren op school is een doelgerichte bezigheid, maar wel van de leerlingen. In een rekenles gaat het om het bewust nastreven van doelen en het behalen van opbrengsten, elke dag weer.

Wat is 'iets leren'?

Bij spontane leerprocessen (bijvoorbeeld buiten de school) gaat het leren vanzelf. Op school is daar wat regie bij nodig. In het onderwijs hebben leerlingen over het algemeen

weinig te kiezen: zowel de inhoud, als het moment en de voortgang van de leeractiviteiten worden meestal door anderen bepaald. In zo'n geval is het belangrijk dat de leerlingen weten waarop zij op dat moment hun aandacht moeten richten.

Het lastige is dat leerlingen soms (en misschien wel: vaak) een verkeerd beeld hebben van wat 'iets leren' is op school. Voor die leerlingen is 'de taak maken' of 'de bladzijde afhebben' min of meer synoniem met 'iets leren'. In dat licht krijgen doelen natuurlijk een heel andere inhoud en betekenis. Het is dan niet zo vreemd dat deze leerlingen weinig weten te antwoorden als hun ouders vragen 'hoe het was op school'. Elke dag lijkt dan op de vorige.

Om 'iets leren' weer de inhoud te geven die het verdient moeten de leerlingen eerst kunnen ervaren *dat* er iets te leren is. Daarvoor is het noodzakelijk dat ze weten wat ze beter of anders kunnen doen of dat ze inzien wat ze nog niet weten, maar wel zouden moeten (of willen) weten,

Pas als je snapt wat er te begrijpen is, kun je daar gericht aan werken. Op dat moment komen de doelen in zicht. Doelen zijn dus nodig om het (leer)gedrag van de leerlingen richting en betekenis te geven. Doelen zullen daarom pas gaan werken als ze aansluiten bij een probleem waar leerlingen tegenaan lopen of als ze te maken hebben met iets wat een leerling graag zou willen kunnen. Het eenvoudig op het bord projecteren van 'het doel van de les' is daarom niet genoeg.

HET IS NIET ZO VREEMD DAT LEERLINGEN WEINIG WETEN TE
ANTWOORDEN ALS HUN OUDERS VRAGEN 'HOE HET WAS OP SCHOOL'

LEREN OP SCHOOL IS EEN DOELGERICHTE BEZIGHEID

Doelen en evaluatie

Om te kunnen leren hebben leerlingen er behoefte aan om eerst het gebied te verkennen, zodat ze kunnen begrijpen wat er moeilijk aan is; wat dit onderdeel anders maakt dan het vorige; welke fouten je zou kunnen maken en wat je vervolgens kunt met dat inzicht, die kennis of vaardigheid. Misschien vraag je je nu wel af of jouw leerlingen die behoefte ook hebben. 'Als dat zo is, weten ze dat goed te verbergen', merkte een leraar met enige ironie op. Tja, daar raken we aan een ander aspect van doelen stellen. Leerlingen en leraren die dit niet gewend zijn, denken al snel dat hoe zij het gewend zijn, de manier is waarop het op school hoort. De omschakeling naar doelgericht werken, zodat de opbrengsten van de dagelijkse lessen zijn te ervaren en benoemen, is dan een andere werkelijkheid. 'Mijn leerlingen willen altijd zo snel mogelijk klaar zijn met hun taak', merkte een leraar op. Uit haar toon viel op te maken dat zij dit eigenlijk prima vond. Als die snelheid samengaat met doelgerichtheid is er niets mis mee. Maar uit het gesprek viel op te maken dat leeropbrengst niet iets was waar die leerlingen zich druk om maakten. 'Af' was de opbrengst voor hen.

Eigenaar

Als 'af' het doel is geworden, is de evaluatie daarop gericht. Om te kunnen evalueren zijn namelijk doelen nodig. Zonder doelen wordt evaluatie heel onveilig, want dan worden het subjectieve oordelen (van de leraar).

Bij echte léerdoelen moeten leerlingen een beeld voor ogen hebben van hoe die opbrengst eruit kan zien of kan klinken. Als de leerlingen zich bewust zijn wat ze aan het leren zijn, wordt het eenvoudiger hen te leren hoe ze hun eigen leerproces kunnen evalueren. Evaluatie tijdens het leerproces leidt ertoe dat zij inzien wat al kan worden afgesloten en wat nog meer oefening vraagt of wat misschien een andere aanpak nodig maakt. Dit betekent dat het laten herkennen van de eigen doelen (binnen het kader van het onderwerp van de les) de leerlingen in staat stelt om verantwoordelijk te zijn voor hun eigen leerproces en de opbrengst daarvan. We noemen dat toch 'eigenaarschap', ook al heeft een leerling niet zelf bedacht dat hij vandaag meer over breuken wilde leren.

In rekenlessen is het essentieel dat leerlingen herkennen wat een nieuw probleem of aspect te maken heeft met wat ze al eerder wisten of konden. Daarmee voorkom je dat zij de volgende stap op een leerlijn, behan-

DOELEN STELLEN IS EEN UITING VAN INZICHT IN HET LEERPROCES VAN JE LEERLINGEN

delen als iets geheel nieuws. Dit voorkomt ook dat zij hun voorkennis niet benutten. Het loont daarom de moeite om de les zo in te richten dat de leerlingen hun eigen doelen kunnen herkennen, als afgeleide van het thema van de les. Dat begint met (open) vragen stellen, zodat de leerlingen zelf gaan denken. 'Wat zou je kunnen doen om...?' 'Wat zou er gebeuren als...?' 'Kan je manieren bedenken waardoor...?' Ook hierbij geldt dat een goed begin het halve werk is. Door na te denken activeren de leerlingen hun voorkennis. Daarmee kunnen zij de in hun lange termijngeheugen opgeslagen feiten en verbanden benutten bij het begrijpen en integreren van de nieuwe informatie, zodat die deel kan worden van hun kennis.

Herkenbare rekendoelen

Leerlingen die optellen en aftrekken tot 10 hebben gememoriseerd, zie je vaak in het getallen gebied tot 100 of tot 1000 deze voorkennis toch niet benutten. Op de lege getallenlijn tekenen zij sprongen van 10 of van 100, in plaats van ineens bijvoorbeeld 40 of 400 erbij op te tellen. Dat kan bijvoorbeeld komen doordat zij zich het herhaalde patroon van eenheden, tientallen en honderdtallen niet bewust zijn, of doordat zij de indruk hebben gekregen dat het bij deze procedure zo moet, of doordat zij het concept van tientallen of honderdtallen niet goed doorzien. In al die gevallen ontbreekt een helder zicht op het doel waaraan zij werken of vatten zij zo'n doel niet op als een eigen doel.

Het formuleren van doelen met leerlingen blijkt nodig om hen op dat spoor te krijgen. *Als het de bedoeling is dat je over een poosje dit soort opgaven zo kunt uitrekenen, wat moet jij dan nu nog erbij leren of anders gaan doen?* In gesprek met leerlingen blijken leraren zich soms pas echt bewust te worden van het belang van herkenbare en haalbare doelen voor hun leerlingen. *Tja, wat moet de opbrengst voor dit subgroepje zijn als ik hen deze taak laat maken?* kan een lastige vraag zijn. Misschien heb je zelf die ervaring ook en anders moet je het maar eens uitproberen.

Zelf leren denken

Een doelomschrijving voor leerlingen begint natuurlijk met 'ik': ik kan, ik weet, ik herken, ik begrijp,... Dat is wat het moet opleveren. Dit betekent dat die leerlingen dan wel de kans moeten krijgen het helemaal zelf te doen. Veel 'helpende' instructie lijkt op invullesjes. *Wat moet je hier doen?... Je neemt eerst de en dan doe je daar die... Heel goed... en dan krijg je...* Veel leerlingen zijn slim genoeg om te raden wat je graag wilt horen, en dat zeggen ze dan braaf. Maar door die inspanning om aan jouw verwachtingen te voldoen, leren ze niet zelf denken. Om hun doel te bereiken is dat wel nodig.

Om die reden is het samen met een maatje bespreken en zelf onder woorden brengen van de bedoeling heel nuttig en leerzaam. Dat hoeft niet uit te monden in een mooie volzin. Het invullen van een schemaatje (bijvoorbeeld in hun schrift of rekenlogboek) met behulp van trefwoorden kan al genoeg zijn.

Over welk soort opgaven gaat het?
Wat wil ik kunnen / weten / begrijpen?
Wanneer ben ik tevreden?
Welk hulpmiddel gebruik ik?
Met wie werk ik samen?
Wanneer werk ik hieraan?

Vervolgens is zo'n schema een geheugensteuntje en motivatie tijdens het werk. Het biedt jou als leraar de mogelijkheid snel te zien waarmee een leerling bezig is en het geeft aanknopingspunten voor een gesprekje. En tenslotte is dit het kader voor de evaluatie. Eerst door de leerling zelf natuurlijk en in het verlengde daarvan met iemand anders, met jou of met een medeleerling.

Doelen stellen is niet een formaliteit die je kunt afvinken tijdens een klassenobservatie. Het is een uiting van inzicht in het leerproces van je leerlingen. Het laat zien dat je je leerlingen een actieve rol toebedeelt en erop durft te vertrouwen dat zij willen en kunnen leren. Mits jij hen dat mogelijk maakt. Juist als je de doelen van de leerling maakt, blijkt hoeveel jij als leraar ertoe doet.

*De auteur is zelfstandig onderwijsadviseur en onderwijsontwikkelaar
info@jansonadvies.nl*